

LBRIS

We know
books

Nicolae IORGA

ISTORIA ROMÂNILOR

Vol. VII

REFORMATORII

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

TABLA MATERIILOR

Cartea I-a. REFORMELE BIZANȚULUI EUROPENIZAT	5
CAPITOLUL I. Originea primelor reforme. Fanarul.....	7
CAPITOLUL II. Boierimea țării și Nicolae Vodă Mavrocordat	18
CAPITOLUL III. Boierii români și Imperialii austrieci. Cea dintâi răpire de pământ românesc	35
CAPITOLUL IV. Cele dintâi acte de reforme în a doua jumătate a secolului al XVII-lea	61
CAPITOLUL V. Dominația austriacă în Oltenia și neputința de a o organiza	80
CAPITOLUL VI. Prima sinteză a erei reformelor	90
CAPITOLUL VII. Întregirea Țării Românești și urmările ei.....	111
Cartea a II-a. REFORMELE PRIMEI ERE	137
CAPITOLUL I. Constantin Mavrocordat. Opera lui	139
CAPITOLUL II. Schimburi între domni.....	155
CAPITOLUL III. Scriitorii epocii primelor reforme.....	166
Cartea a III-a. LUPTELE ROMÂNILOR CONTRA PATRONAJULUI FANARIOT ȘI IEZUIT	175
CAPITOLUL I. Trei răscoale la Iași și București	177
CAPITOLUL II. Scriitorii români ai vremii capuchehaielelor	221
CAPITOLUL III. Lupta ardeleană contra cotropirii Bisericii Unite. Cele dintâi ciocniri	241
Cartea a IV-a. LUPTA PENTRU NOUA VIAȚĂ NAȚIONALĂ (1769-1774)	281
CAPITOLUL I. Boierii români și ocupația rusească	283
Cartea a V-a. ROMÂNII ȘI CURENTUL „FILOSOFIC”	335
CAPITOLUL I. Cele dintâi vădiri ale conștiinței românești în Ardeal.....	337
CAPITOLUL II. Opera reformelor „filosofice” în cele două domnii	350
TABLA ilustrațiilor	381
TABLA materiilor	383

CAPITOLUL I.

Originea primelor reforme.
Fanarul

Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea se vede limpede cum, pe baza monarhiei absolute care s-a înfipt adânc în viața politică a țărilor românești, se trece de pe planul vechilor tradiții cu origini milenare la regimul de idei.

El nu e fără legături cu ceea ce se observă atunci în Apus, mai ales în cel francez care, de la jumătatea acestui secol, dă tonul în Europa. Acolo, e în adevăr, vremea când un Fénelon creează pe temelii teoretice un nou stat de dreptate, cu caracter raționalist și scopuri filantropice, când pentru educația ducelui de Burgundia se elaborează un întreg program, care nu se potrivește cu sensul monarhiei așa cum îl fixa Bossuet în „Discursul asupra Istoriei universale”, și atât de clevetitul regent, ducele de Orléans, își propunea să schimbe chiar resorturile de căpetenie ale regatului cu origini medievale. Filosofi ca Leibniz predică și ei o reformă fundamentală a așezămintelor politice. „Revoluția franceză” începe mult mai devreme de cum se crede; ea nu e un punct de plecare, ci rezultatul ultim al unei întregi mișcări de idei politice și sociale.

Când, cum vom vedea, la noi apar, de la o domnie la alta, încercări de a înnoi, care se *concep ca un fel de datorie*, nu era încă, afară de relațiile personale întreținute de Dimitrie Cantemir, la Constantinopol, cu ambasada Franței – Rusia însăși a descoperit Parisul numai prin Antioh Cantemir, trimis pe lângă Ludovic al XV-lea¹ –, niciun raport cu această lume

¹ La Neculce ici și colo se semnalează fapte din istoria contemporană a Franței.

franceză în curs de adâncă transformare a spiritului public, care va căuta neconținut să ducă la noile instituții. Ce vine deci ca să acopere pe alocuri o datină cu care de atâtea veacuri toată lumea era deprinsă *este din Constantinopol*, din noul Constantinopol în care se pregătește acel ceva, cu totul neobișnuit, care va face ca turci să meargă la Paris și să se întoarcă de acolo cu planuri de tipografie și cu moravuri care să sperie pe bătrânii hogi¹.

Dacă deci influența vine din această imensă capitală unde se luptă și se amestecă rasele și se ciocnesc curente, s-ar crede că opera ce se îndeplinește pe încetul și în Moldova și Țara Românească e aceea a așa-numiților fanarioți, care, în chip cu totul greșit, se socot ca naționaliști greci porniți pe deznaționalizare², pe când ei reprezintă *o formă de nouă sinteză, din care nu lipsim nici noi, în acest Sud-Est al Europei*. Din această înțelegere nedeplină și din sentimente care aparțin numai secolului al XIX-lea s-a ajuns la concepția, falsă și umilitoare pentru noi, a „domniei fanarioților”, a „secolului fanarioților”.

Trebuie să se definească întâi sensul acestui Fanar și al locuitorilor lui, înainte de a purcede la cercetarea tentativelor de schimbare a unui trecut românesc până atunci respectat și de stăpânitorii cu originile cele mai străine.

Cuvântul de „Fanar” apare numai pe la începutul secolului al XVIII-lea, la cronicari, fără ca el să aibă vreun sens politic și să însemne o designare dușmănoasă³. Acest cartier al „farului” nu era, ca mult mai târziu, locul de adunare a mai multor familii, grecești sau grecizate, având între ele strânse legături de interese care nu excludeau însă o continuă concurență pentru situații și onoruri. Domnii români își aveau locuințele

¹ V. Iorga, *Voyageurs orientaux* (din *Rev. Hist. du S.-E. eur.*, IV, 1927), pp. 10-1: cazul lui Said-Efendi de prin 1740.

² V. Th. Moschopoulos, *Οἱ Φαναριῶται ἀπολογούμενοι*, 1894; Psahu, în *Ξενοφάνης*, VII (1910), p. 193 și urm., și conferințele mele din *Cultura română sub Fanarioți*, București, 1898.

³ Axintie Uricariul, pp. 127, 131; Mustea (v. mai departe).

de retragere în mazilie prin deosebite puncte ale imensei Capitale sau în vecinătate, ca la Curù-Ceșmè: astfel palatul lui Vasile Lupu, acela al lui Șerban Cantacuzino, ale cărui socoteli le cunoaștem¹, al lui Duca-Vodă, unde se așeză apoi reprezentanța germană, al lui Dimitrie Cantemir, care nu era decât continuarea aceluia al socrului, Cantacuzinul². Mavrocordăteștii preferau locuința lor din marginea Constantinopolului, la Arnăut-chioi, Ipsilanții la Curù-Ceșmè³.

În ce privește numărul, caracterul și originea marilor familii grecești din această vreme, Delacroix, în *État present des nations et églises grecque, arménienne et maronite*, însemna la 1673 aceste neamuri: Iulianò, din care, cum am văzut, Nicolae Vodă și-a ales credincioasa capuchehaie de mulți ani, Roset, repede româniată în întregime, levantini de veche așezare în Orient, Diplovatatzii, care vin din provincie, poate din cea asiatică, Hrisosculo sau Hrisosculeu, cărora am spus că Dimitrie Cantemir le atribuie o origine „regală” bizantină, Vlastò, care se mută foarte repede la noi, Cariofil, care a dat pe cărturarul mare logofăt al Bisericii ecumenice, Mamonà, peloponezieni din vremea împărăției creștine⁴, Eupraghioti, dintre care am găsit pe unul lângă Dimitrie Vodă, mai „fanariot” de fapt decât mulți din fanarioții considerați ca atare, Muselimii, dintre care, aliați cu Cantacuzinii, a venit Patriarhul constantinopolitan Dionisie. Suții (*Succi*) chiar, cărora li s-a iscodit legenda venirii târzii din Anatolia, numele lor fiind pus în legătură cu termenul turcesc de „suiulgiu” pentru lăptar, – un Iamandachi Suțul, de altfel, la noi încă de la începutul secolului al XVIII-lea⁵ –, „Venelii” (poate Venizelii din Atena), Ciuchii („Ciuchidi”), dintre care Nicolae Mavrocordat își alegea una din soții, doamna Pulcheria, socrul iscăind cu această calitate venită din

¹ Iorga, *Studii și Doc.*, XXII, pp. 84-5; *Doc. grecești*, I, p. 261, no. CCCXXIX.

² Pasajele despre el în I. Minea, *Dimitrie Cantemir*, p. 63, nota 3.

³ Axintie Uricariul, p. 123. Cf. Iorga, *Doc. grecești*, III, pp. 472, mai ales pp. 481-2, no. CCCLV.

⁴ V. și D. Russo, în *Bul. Com. Ist.*, II, p. 78, nota 1.

⁵ Axintie Uricariul, p. 130.

înrudirea domnească¹, Contoradii, altfel necunoscuți, Mavrodii, Ramadanii, între care unul joacă un rol de căpetenie sub cea dintâi domnie „grecească” în Moldova, Francudii și Frangopolii, cretani sau altfel de insulari amestecați cu latinii, un Frangopulo fiind cumnatul doamnei Ecaterina a Țării Românești, unchiul lui Mihnea Turcul². Nu lipsesc încă de atunci Mavrocordații. Iată din cine era să se alcătuiască pe încetul, și *anume pe pământul românesc, unde se creează sinteza greacă și conștiința unității grecești naționale*, prin situații oficiale la Dunăre și apoi prin căsătorii cu neamurile din țară, o lume grecească nouă, deosebită de a vechilor arhonți mutați aici încă din secolul al XVI-lea³.

La începutul erei acesteia, care *pentru noi nu e a străinilor veniți ca străini și ca să ne înstrăineze*, Dimitrie Cantemir, care cunoaște bine pe acești oameni prin lunga lui ședere în cetatea de scaun împărătească, înseamnă ca greci mutați încă de atunci în cele două țări românești pe Cantacuzini și Paleologi, firește, dar apoi pe Sevastosi, pe care nu-i putem găsi în cronici și documente, pe Grilli, din familia, levantină, a aceluia care s-a logodit cu domnița Ruxandra a lui Vasile Lupu și care erau deci ortodocși, pe Asani, dintre care unul figurează odată în tradiția noastră istorică, pe Hrisoverghi, în legătură și cu Petru Șchiopul, fiul învățând la Veneția, în tovărășia celebrului iezuit Possevino⁴, pe Hrisosculei, pe Petralifi, alți provinciali, desigur, pe lângă cunoscuții Rosetești și pe dregătorul lui Dimitrie însuși, acel Eupraghioti⁵. A se adăuga un căpitan Afenduli, autorul unei povestiri grecești despre petrecerea la Bender a lui Carol al XII-lea⁶.

¹ Iorga, *Doc. grecești*, II, p. 927, no. DCCCCI; pp. 1123–4, no. MXCIII; pp. 98–9, no. LX; Axintie Uricariul, p. 171.

² P. 7.

³ V. Iorga, *Byzance après Byzance*, 1935.

⁴ Veress, *Annuae literae Societatis Iesu de rebus transylvanieis temporibus principum Bathori*, Budapesta 1921; cf. Iorga, în *Rev. Ist.*, VII, pp. 213–4.

⁵ *Hronicul*, p. 23. Cf. Prefața, pp. XXXIV–V.

⁶ Pomenit și la 1718; Litzica, *Cat. mss. grec.*, p. 197, no. 372. Povestirea în Papadopulos-Kerameus, Hurmuzaki, XIII (și traducere românească

Unii din acești greci aduceau cu dânsii, ca Nikusios, ca Alexandru Mavrocordat, legăturile de familie cu catolicii italieni sau amintiri de studii în Italia, ca ale „iatrofilosofilor”, medici cu pregătire de cultură „filosofică”, generală, în sensul Renașterii. Aceștia nu aveau deloc înfățișarea unor naționaliști exclusivi, în sensul modern, care ar fi anacronic în această vreme de pe la 1700. Insulari, cum era Mavrocordat însuși, fiu al unei românce de origine domnească¹, legându-l de Ștefan cel Mare și Alexandru cel Bun – și tradiția se păstra, puternică, în familie –, ei aveau un orizont mai mult internațional. Unii credeau mai mult decât Dimitrie Cantemir în dăinuirea împărăției otomane, pe care erau departe de a o iubi. Acela care, ca delegat al sultanului pe lângă un turc, poate el însuși cu înaintași creștini, pregătise pentru stăpânii săi pacea, dezastruoasă, de la Carlovăț, fără să atragă trăsnetul asupra capului său de nepriceput sau de trădător, destăinuia într-un memoriu redactat italienește, a doua limbă a sa, cea de-a treia fiind, natural, cea latină, absolut necesară în dezbaterile diplomatice, iar turceasca oficială numai a patra, motivele decăderii turcești: luxul, nesupunerea, ravagiile periodice ale ciumei – se simte doctorul –, jaful continuu, lipsa de dreptate și așa mai departe, până la cincisprezece puncte². Dar aceasta nu înseamnă că s-ar fi gândit, câtuși de puțin, la o înviere, la o palingeneză a Fenixului elenic. Era și un om de afaceri, un mare negustor, care se asociase cu unul din Rosetești, Manolachi, în acel moment capuchehaie al lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino, în vederea unui mare negoț în Apus, pe care-l stricară însă pirații³. Ca scriitor, el alcătuiește un tratat de retorică, pe care fiul său Nicolae puse să-l traducă în

de Litzica și Gh. Murnu). V. și, la Ierusalim, „le recueil d'Aphendoulis”; Omont, *Missions scientifiques, 1855–1856*, p. 645. Cf., pentru alți greci contemporani, Camburoglu, *Οί Χαλκοκονδῆλαι*, Atena, 1926.

¹ V. D. Cantemir, *Ist. Imp. otoman*, p. 391, nota 13; Al. Mavrocordat, *Despre originea Mavrocordaților*, în *Arhiva din Iași*, V, pp. 170–88.

² Un discours italien écrit par le sieur Maurocordato, touchant la force et la foiblesse de l'Empire Ottoman; Galland, *Journal*, ed. Schéfer, I, p. 236.

³ Al. Mavrocordat, *o.c.*, pp. 170–171.

românește – și am găsit din el câteva foi, frumos caligrafiate. Avem de la dânsul și o *Istorie sacră*, menită poate școlilor, ce se întemeiau atunci, și în lumea grecească, la Constantinopol și în Epir, prin dania lui Gheorghe Castriotul, precum și memorii cu privire la războiul lichidat prin acea pace a ostenezilor sale în 1699. În total, nimic mai străin decât tipul, de închipuire, al unui grec grecizant și grecizator.

O nouă generație nu va mai avea, și din cauza dușmăniei sălbatice dintre împărăția sultanilor și Veneția, cuceritoare a Moreii, pentru a fi apoi izgonită cu grozave vărsări de sânge de acolo, contactul cu Italia. Se încearcă, pentru atingerea cu Apusul, drumul la Paris, unde merge Hrisant Notara, cu fiul stolnicului Cantacuzino, Radu. *Acest tineret se va întoarce deci, în lipsă de orice alt ideal, către antichitatea clasică.*

Între scrisorile, bine redactate, dar în care nu e nimic căutat, pretenția lipsind cu totul, ale lui Alexandru Mavrocordat¹ și ale fiului său Nicolae, – celălalt, Ioan, nu ne-a lăsat nimic scris, – este o mare deosebire. Acela pe care l-am văzut de două ori domn în Moldova, așteptând și o stăpânire în Țara Românească, la 1716, e un imitator dibaci și priceput al scriitorilor eleni din vremile clasice; aluziile la elementele acelei vieți de seninătate păgână se întâlnesc neconținut. El se interesează astfel de identificările făcute de patriarhul Hrisant pentru vechile cetăți Clazomene și Teos, a lui Anakreon², și urmărește după cărți, monede și „chipuri”, călătoria în Ionia, prin părțile Smirnei, a învățatului elenic clasicizant³. Scrisorile în pur dialect ionic ale acestuia îi sunt o desfătare⁴. Numirile chiar sunt împrumutate acestui tezaur literar, și Dimitrie Cantemir, din cauza legendei tătărăști a familiei sale, e astfel un „rob din Scitia”. Multe din aceste misive

¹ V. *Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἐπιστολαί*, Trieste, 1879. Cf. și Al. Papadopol-Calimah, *Despre Alexandru Mavrocordat Exaporitul și despre activitatea sa politică și literară*, București, 1884.

² Iorga, *Doc. grecești*, II, p. 897.

³ *Ibid.*, pp. 901–902, no. DCCCLXXIX.

⁴ *Ibid.*, p. 904, no. DCCCLXXXI.

nu cuprind altceva decât, cu amintiri din citirile domnescului scriitor, exerciții perfecte de retorică savantă.

El va da literaturii o carte de morală, *Περὶ καθηκόντων*¹, care se îndreaptă după vestita cercetare filosofică a „datoriilor” pe care a lăsat-o Cicerone, – este și o formă latină, datorată sasului brașovean, „Stefanopolitului” Ștefan Bergler, – și va prezenta exemple și precepte de politică în al său „Teatru politic”, scris tot într-o elegantă elenică². Avem de la el o culegere de „Părerii și cugetări” *Γνώμαι καὶ φροντίσματα*³. Nu știu ce teme se poate pune pe aserțiunea lui Sulzer, elvețianul care a locuit în Țara Românească după jumătatea acestui secol, că Nicolae Vodă s-ar fi ocupat de agricultură în „Țara Românească” (*walachische Mayereien*⁴): o astfel de scriere, cu subiect real, practic, n-ar corespunde cu dispoziția pur ideologică a spiritului său.

Ideologia acestui de-al doilea din Mavrocordați, așezați la Constantinopol și avându-și și o casă în Fanar, se deosebește cu totul de aceea a domnilor de până acum, al căror tip ca monarhi sprijiniți pe o neclintită tradiție îl reprezintă Constantin Brâncoveanu. Îl interesează istoria țărilor peste care a ajuns a stăpâni, le citește cronicile, caută ca ele să fie continuate, formându-se un „corp” care să meargă de la origine până în zilele sale, dar temeiul însuși al acestei vieți pe care vrea s-o cunoască, deși *nu pentru a supune rațiunea sa obiectivelor*, nu-l interesează. Cugetările lui⁵, de altfel banale și de o originalitate îndoielnică, sunt de o morală care nu întreabă în ceruri. Oricum, el nu înțelege a trece pe aceste șubrede tronuri fără a lăsa o urmă, și-l vom vedea în această privință

¹ Și *Φιλοθέου πάρεργα*.

² V. și *Mem. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XXXVII, p. 93.

³ V. Émile Legrand, *Genealogie des Mavrocordato*, Paris, 1887, 1890. Pentru traducerea în latinește, Iorga, *Doc. grecești*, II, p. 877, no. DCCCLII. Bergler lucrează și la îndreptarea unui Lexicon grecesc; *ibid.*, p. 886.

⁴ Ms. în Bibli. Gimnaziului din Brașov; copie în Bibl. Ac. Rom. V. și D. Russo, în *Bul. Com. Ist.*, II, p. 9, nota 2. Se pomenește, de același Sulzer, un studiu despre „Vechea și Noua Dacie”.

⁵ Papadopulos Kerameus, *o.c.*, no. XXI.

luându-se la întrecere cu oameni ai țării, dar crescuți la Constantinopol, care și ei gândesc astfel. Va căuta să rivalizeze cu Brâncoveanu, ridicând lângă București acea mănăstire de la Văcărești care, în concurență cu Horezul, imită stâlpii din pronaosul de la Biserica Episcopală din Argeș și-i împodobește cu toate rafinările sculpturii la modă, dar simțul religios, așa de adânc, al mărinimosului domn muntean îi lipsește, de fapt, celui care corespunde și cu arhiepiscopul de Canterbury¹. Fundația lui, purtând în frunte o inscripție în cel mai pur și mai greu de înțeles stil elenic versificat, urmărește și afirmarea unei noi dinastii plecând de la marii domni moldoveni, și, de fapt, aici i se vor așeza, la 1730, rămășițele într-un mormânt de marmură cu o proclamare, tot așa de mândră ca dedicația către Dumnezeu, a meritelor sale. Dar în fundul sufletului acest închinător al zeilor nemuritori n-are nicio evlavie pentru noua credință răsărită printr-o revoluție a spiritului la Ierusalim. La cutare prilej el o și mărturisește cuiva despre care putea să fie sigur că nu-l va pârî. Cel mai învățat dintre grecii vremii sale vorbea așa francezului Saumery: „această credință a noastră seamănă mai mult cu un labirint de superstiții și de erori decât cu un sistem rațional și logic². Și un alt apusean în legătură cu dânsul caracterizează astfel pe acest om care nu smerea niciunei puteri mai mari mândria de sine însuși: „el urmărește măreția și ar crede că scade din demnitatea de prinț dacă l-ar întrece cineva în generozitate; unește cu multă știință toată vanitatea grecilor vechi și noi”³.

¹ Iorga, *Doc. grecești*, II, pp. 886–7, no. DCCCLIX.

² Le prince Maurocordato m'avoüa que leur croyance ressembloit plütôt à un labyrinthe de superstitions et d'erreurs qu'à un système raisonné et suivi; Saumery, *Mémoires et aventures secretes et curieuses d'un voyage du Levant*, II, Liège, 1732, p. 177. Totuși corfiotul Cristofor Emporokomites îi dedică lucrarea prin care combate adeziunea catolică a lui Nicolae Comnen Papadopol; Litzica, *Cat. mss. grecești*, pp. 192–3, no. 366.

³ Le dernier surtout se pique de magnificence, et il croiroit déroger à la dignité de prince si quelqu'un le surpassoit en generosité. Il joint à

În acest spirit fusese crescut și fratele lui, Scarlat, soțul unei domnițe de-a Brâncoveanului, care se istovi prin studii și muri foarte tânăr, și așa va căuta să crească Nicolae pe fiul, de bune speranțe, dar de puțin noroc, Constantin. Despre el va ajunge să scrie că „ar fi fost pus în rândul învățaților în țările creștine unde literatura e mai cunoscută decât în cele în care a trăit”¹.

Marea lui mândrie e să adune cărțile, grecești, latine, orientale, pe alături și românești, ale unei biblioteci cunoscute și râvnite în toată lumea². Pentru dânsa el adăugă o elegantă clădire la linia chiliilor de la Văcărești, în fața bisericii, caz unic de legătură între dogma veșnică și învățătura antică pe care ctitorul o voia înviată³.

S-a crezut că această bibliotecă, din care avem un exemplar pecetluit cu armele muntene ale lui Constantin Mavrocordat, – e traducerea, elegant editată, a lui Longin de Boileau, – ar fi ars în întregime la 1739, nenorocire pe care o deploră un francez aflător la Constantinopol⁴.

beaucoup de sçavoir toute la vanité des Grecs anciens et modernes; Omont, în *Missions scientifiques, 1855–6*, p. 502.

³ Scrisoare a ambasadorului francez Villeneuve: „Il auroit été mis au nombre des sçavants dans les pays chrétiens où la litterature est plus connue que dans ceux où il a vécu”; Omont, *l.c.*, p. 695. Lauda lui *De officiis, Περί καθηκόντων*, *ibid.*, pp. 693, 697. Pentru ocrotirea de el a lui D. Procopie Pamperis, Litzica, *Cat. mss. grec.*, pp. 344–6, unde, la pagina 399, și Sfaturile lui. Precuvântarea de el la *Faptele Patriarhilor* de Alexandru Mavrocordat, *ibid.*, p. 411, no. 677. Scrisori ale lui Nicolae, p. 446, no. 704.

² V. catalogul ei, publicat de mine în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XXXVII (1914) (*Activitatea culturală a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române*); *Doc. grecești*, III, p. 145 și urm. Cf. al colecției de la mănăstirea ieșeană Barnovschi; *ibid.*, II, pp. 909–11.

³ V. pentru bibliotecă și Bonnac, *Mémoires historiques sur l'ambassade de France à Constantinople*, ed. Schefer, Paris 1894, p. LXIV; Sulzer, partea manuscrisă; Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, *l.c.*

⁴ 20 august 1739: „Les Grecs ont fait une perte irréparable dans la bibliothèque que le prince de Valachie, Nicolas Maurocordato, avoit amassée depuis plusieurs années et qu'on dit qui (*sic*) étoit pleine de mss. et autres livres très curieux. Quoiqu'elle fût dans un lieu voué,

Această iubire pentru carte se întâlnește, de altfel, la oamenii din două generații în această lume sud-est orientală, care-și simțea noi îndemnuri de gândire și de faptă. Și Constantin Postelnicul Cantacuzino își adunase o astfel de comoară, la Mărgineni, pe care o păstra cu sfințenie și pietate fiul, Constantin Stolnicul, care va fi mers și la Afumați și aiurea cu cărțile după dânsul, pe când, *cu tot patronajul acordat de Vodă Brâncoveanu scriitorilor și traducătorilor, nu cunoaștem nicio bibliotecă a lui sau a fiilor lui*, totuși așa de bine crescuți și cunoscând într-un grad înalt misterele retoricii elenice. O mărturie franceză arată și la Panaioti Nikusios un precursor în ce privește această îndreptare spre antichitate, prin existența unei colecții „considerabile”¹. Numele lui

bâti exprès, li feu y a pénétré et l’a réduite en cendres aussi bien qu’une grande quantité d’effets que les principaux Grecs y avoient réfugiés”; Omont, *l.c.*, pp. 732–3. Dar v. p. 787: „J’ai fait connoissance et lié une étroite amitié avec un gentilhomme valaque, fort lettré, qui a accompagné Mr. le comte des Alleurs depuis la Pologne jusqu’aux frontières de Boucharest, capitale de cette principauté. Il m’a promis de m’avoir le catalogue des livres grecs de la bibliothèque du prince de Valaquie” (Septembre 1747). Pentru Viețile Sfinților din pustie, pe care vrea să le cumpere Nicolae Mavrocordat, Omont, *Missions archéologiques françaises en Orient aux XVII et XVIII siècles*, p. 390. Cumpărare de cărți „curioase”; *ibid.*, p. 459. Se doresc daruri pentru Biblioteca Regală de la el, așa de lăudat („ce que la renommée nous apporte de son ardeur et de ses connoissances en fait de livres”; *ibid.*, pp. 467–8). „Je sçais de bonne partie qu’il a visité le Mont Athos à plusieurs reprises”. Cercetează și în Moreia, în Maina, pe la episcopi, căutând și medalii; p. 602. I s-ar putea trimite colecția de Concilii a lui Hardouin; *ibid.*, pp. 470, 473, 485, 487, 511. Focul din Constantinopol îi împrăștie biblioteca la 1730, p. 518. Pentru moartea lui, pp. 670–1; cf. și Paspatis, în *Σύμμικτα* din Constantinopol, IV, n-le 16–8.

¹ La bibliothèque de Panajotti, premier drogman du Grand Vizir, estoit fort considérable; Omont, *Missions archéologiques*, Paris, 1902. Se pot menesc *Σύλλογοι* ale lui într-un manuscris, Omont, *Missions scientifiques*, p. 645. V. și Sevin, *Lettres sur Constantinople*, Paris, an X, 1802, în Iorga, *Mem. Ac. Rom.*, 1926-7, p. 170 (acolo și despre biblioteca Mavrocordaților). În Sevin, pp. 5, 25–6 și despre medicul Fonseca, în legătură cu Nicolae Vodă.